

აგროტურიზმის განვითარების პერსპექტივები სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში

Prospects for Agro-tourism Development in Samtskhe- Javakheti Region

მანანა ვასაძე - ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, manavasadze@yahoo.com

Manana Vasadze - Doctor of Economics, Associate Professor of
Georgian Technical University, manavasadze@yahoo.com

აბსტრაქტი. ბუნებასთან ჰარმონიაში ცხოვრების სურვილმა, ნატურალური საკვები პროდუქტის მიღებამ, ბუნების და კულტურული მემკვიდრეობის დაცვამ, სოფლის მეურნეობაში მწარმოებლების მხარდაჭერამ პროდუქციის პოპულარიზაციის მიზნით, ქალაქსა და სოფელად ცხოვრების დონეს შორის დიფერენციის გათანაბრებამ განაპირობა აგროტურიზმის პოპულარობის ზრდა მთელ მსოფლიოში. აგროტურიზმი ტურიზმის ერთ-ერთი პერსპექტიული მიმართულებაა, რომელსაც შესწევს ძალა დადებითი გავლენა მოახდინოს რეგიონის მდგრად განვითარებაზე და ეკონომიკური სარგებლის მიღებაზე. აგროტურიზმი ქვეყნის ეკონომიკური სტაბილურობის, სოფლის მეურნეობის განვითარების, ადგილობრივი მოსახლეობისთვის დამატებითი შემოსავლის წყაროს შექმნის, კეთილდღეობის ამაღლების და მიგრაციის დაძლევის საუკეთესო საშუალებაა. საქართველოში სამცხე-ჯავახეთის რეგიონი ერთ-ერთი გამორჩეული რეგიონია მრავალფეროვანი ბუნებით და ლანდშაფტით, ფლორისა და ფაუნის ენდემური ჯიშების სიუხვით, სამკურნალო მცენარეების ნაირსახეობებით. საქართველოს ამ რეგიონში მიგრაციის და უმუშევრობის დონე საკმაოდ მაღალია და განსაკუთრებულ ყურადღებას მოითხოვს. არსებული პრობლემების მოგვარების ერთ-ერთ საშუალებად აგროტურიზმის განვითარების ხელისშეწყობა მიგვაჩნია იმის გათვალისწინებით, რომ უკვე არსებობს ანალოგიური პრობლემების მოგვარების ევროპული გამოცდილება. სამცხე-ჯავახეთში აგროტურიზმის განვითარების პოტენციალის გამოსაკვლევად ჩატარდა რაოდენობრივი კვლევა აგროტურისტული სეგმენტის ჩართულობით. კვლევამ გვიჩვენა, რომ რეგიონში აგროტურიზმის განვითარების მთავარი შემაფერხებელი ფაქტორი ადგილობრივი მოსახლეობის არასაკმარისი ცოდნაა ამ მიმართულებით. თუმცა, გამოიკვეთა ორი სახის აქტივობა (ძირითადი და არჩევითი), რომელთა საშუალებით რეგიონის ადგილობრივი მოსახლეობის აგროტურიზმში ჩართულობა შესაძლებელია. ამ და ბევრი სხვა ფაქტორის გათვალისწინებით მიზანშეწონილია შემუშავდეს აგროტურიზმის რეგიონული პოლიტიკა სტრატეგიული მიზნებისა და ამოცანების გათვალისწინებით, ადგილობრივი მოსახლეობის ჩართულობით და ევროპული გამოცდილების გაზიარებით.

საკვანძო სიტყვები: აგროტურიზმი, ეკოლოგიური ფაქტორი, ღვინის მარანი, განთავსების ობიექტი, სოფლის ტურიზმი.

Abstract. The desire to live in harmony with nature, the acceptance of natural food products, protection of nature and cultural heritage, support of producers in agriculture product marketing, reduction of the differentiation between urban and rural living standards have led to growing Agro-tourism worldwide. Agro-tourism is one of the promising areas of tourism, which has a positive impact on the sustainable development and the economic benefits of the region. Agro-tourism is the best way to boost the country's economic stability, develop agriculture, create an additional source of income for the local population, increase prosperity and tackle migration. Samtskhe-Javakheti region in Georgia is one of the distinctive regions with diverse nature and landscape, abundance of endemic species of flora and fauna, a variety of

medicinal plants. The level of migration and unemployment in this region of Georgia is quite high and requires special attention. One of the ways to solve the existing problems is to promote the development of Agro-tourism, the European experience in solving similar problems. Quantitative research involving the agro-tourism segment was conducted to investigate the potential of agro-tourism development in Samtskhe-Javakheti. The study showed that the main obstacle to the development of agro-tourism in the region is the lack of knowledge of the local population in this area. However, two types of activities (Basic/Classical and Optional) have been identified, which enable the involvement of the local population in Agro-tourism. Taking into account these and many other factors, it is advisable to develop a regional agro-tourism policy with strategic goals and objectives, involving the local population and sharing European experience.

Keywords: Agrotourism, Ecological Factor, Wine Cellar, Accommodation Facility, Rural Tourism

შესავალი. აგროტურიზმი - განვითარების ხანმოკლე ისტორიის მიუხედავად დიდი პოპულარობით სარგებლობს მთელ მსოფლიოში. ამის მიზეზი მრავალი დადებითი ეკონომიკური, სოციალურ- ფსიქოლოგიური და ეკოლოგიური ფაქტორებია, რომელსაც აგროტურიზმი ახდენს იმ ადგილმდებარეობაზე, სადაც იგი განვითარებულია. ბუნებასთან ჰარმონიაში ცხოვრების სურვილი, ნატურალური საკვები პროდუქტის მიღება, ბუნების და კულტურული მემკვიდრეობის დაცვა, სოფლის მეურნეობაში მწარმოებლების მხარდაჭერა პროდუქციის პოპულარიზაციის მიზნით, ქალაქსა და სოფელად ცხოვრების დონეს შორის დიფერენციის გათანაბრება და კიდევ მრავალი ფაქტორი განაპირობებს აგროტურიზმის პოპულარობის ზრდას მთელ მსოფლიოში. აგროტურიზმი, როგორც ტურიზმის დამოუკიდებელი მიმართულება XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან, კერძოდ, 1972 წლიდან გვევლინება. ამ მიმართულებით ლიდერი ქვეყნებია: იტალია, საფრანგეთი, ხორვატია, შვეიცარია, საბერძნეთი, კვიპროსი და სხვ.

ტურიზმის ამ დარგის ცნება სხვადასხვა ქვეყანაში განსხვავდება ერთმანეთისგან, რაც განპირობებულია აგროტურიზმის განვითარების თითოეული ქვეყნისთვის დამახასიათებელი თავისებურებებით, რაც, პირველ რიგში, აგროტურიზმის ტერმინის განსხვავებულ ინტერპრეტაციას გულისხმობს (Rural Tourism; Bauernhoftourismus; Agritourism ; Farm Tourism)

ტერმინის მსგავსად აგროტურიზმის დეფინიცია სხვადასხვაგვარია მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში. არსებობს აგროტურიზმის სხვადასხვა ექსპერტების დეფინიცია. მაგალითად:

მსოფლიო ტურიზმის ორგანიზაციის (UNWTO) ექსპერტი, კალიფორნიის უნივერსიტეტის პროფესორი ედვარდ ინსკიპის განმარტებით „აგროტურიზმი არის ტურისტების მცირე ჯგუფების მოგზაურობა დასვენების მიზნით, სოფლის ან ცენტრიდან მოშორებულ ტრადიციულ დასახლებებში ადგილობრივი ტრადიციების და სოფლის ცხოვრების გასაცნობად. ტურისტული ობიექტების მფლობელები და

მმართველები სოფლის მცხოვრებლები არიან. ფერმერული ანუ აგროტურიზმი გულისხმობს ტურისტების განთავსებას თვით ფერმერთა სახლებში სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის გაცნობის მიზნით, ან ცხოვრებას მათ პლანტაციებში იქაური ცხოვრების გაცნობის მიზნით, ან ცხოვრებას მეთევზეთა დასახლებებში და ოჯახებში და მათთან ერთად სათევზაოდ სიარულს.“ (Inskoop,1991)

ხშირად აგროტურიზმს სოფლის ტურიზმთან აიგივებენ, რაც ნაწილობრივ შეესაბამება სინამდვილეს, თუმცა, აგროტურიზმი შეიძლება განვიხილოთ როგორც სოფლის ტურიზმის ერთ-ერთი მიმართულება. აგროტურისტების მოგზაურობის მთავარი მოტივაციაა მოწყდნენ ზედმეტად ურბანიზებულ გარემოს, გაეცნონ სოფლის ყოფას და ადგილობრივ ტრადიციებს, იცხოვრონ ეკოლოგიურად სუფთა გარემოში ბუნებასთან დაახლოების გზით, მიიღონ ადგილობრივი და ეკოლოგიურად ჯანსაღი პროდუქტი (Rohana, 2017)

დღეს აგროტურიზმი ერთ-ერთი პერსპექტიული ტურიზმის მიმართულებაა, რომელსაც შესწევს ძალა დადებითი გავლენა მოახდინოს ტერიტორიის მდგრად განვითარებაზე და ეკონომიური სარგებლის მიღებაზე. ევროპის განვითარებულ ქვეყნებში აგროტურიზმი მეორე ადგილს იკავებს ზღვაზე დასვენების შემდგომ. აგროტურიზმის წილი 10-12%-დან 20-30%-მდე მერყეობს. (Слинкова, 2017).

გამომდინარე იქიდან, რომ აგროტურიზმი ფართო და მრავალფეროვანი სფეროა თითოეულ ქვეყანაში იგი განსხვავებულად არის განვითარებული. მაგალითად, არსებობს აგროტურიზმის რამოდენიმე მოდელი: ბრიტანული, გერმანული, იტალიური, ბულგარული, კვიპროსზე შემუშავებულია აგროტურიზმის განვითარების სპეციალური პროგრამა. აგროტურიზმი მოცემულ ქვეყნებში წარმოადგენს არა მხოლოდ ტურიზმის განვითარების მნიშვნელოვან მიმართულებას, არამედ, იგი არის რეგიონის და, შესაბამისად, ქვეყნის სოფლის მეურნეობის განვითარების მნიშვნელოვანი ელემენტი, რადგან ამ დარგს ეკონომიკური კრიზისიც კი ვერაფერს აკლებს. მაგალითად, იტალიაში 2008 წლის კრიზისმა შეამცირა სხვადასხვა სფეროს შემოსავალი, მაგრამ აგროტურიზმში ჩართული ფერმერების შემოსავალი უცვლელი დარჩა. მსოფლიოში ტურიზმიდან მიღებული შემოსავლის 20%-დან 40%-მდე სწორედ სოფლის ტურიზმის წილზე მოდის.

სამცხე-ჯავახეთის რეგიონი ერთ-ერთი გამორჩეული რეგიონია მრავალფეროვანი ბუნებით და ლანდშაფტით, ფლორისა და ფაუნის ენდემური ჯიშების სიუხვით, სამკურნალო მცენარეების ნაირსახეობებით (დუნდუა & ხარტიშვილი, 2012). აქ მდებარეობს კავკასიის პირველი ეროვნული პარკი - ბორჯომ-ხარაგაული, მისი ფართობია 107.083 ჰა (www.apa.ge). ბევრგან მთის ტყეები ხელუხლებელი და თავდაპირველი

სახით არის შემორჩენილი. რეგიონის კულტურულ მემკვიდრეობას კულტურის აკვანს უწოდებენ. არანაკლებ საინტერესოა რეგიონი არქეოლოგიური თვალსაზრისით. დღემდე არის შემორჩენილი უძველესი ყოფის ამსახველი ტრადიციული ძეგლები: ერდოიანი დარბაზული ტიპის ან მიწური სახლები სოფლებში: საროში, თოკში, ბარალეთში, ობარეთში, ზველში, ნიჯგორში, ხიზივბარში, აფნიანში, გოგაშენში, უდემი, არალში, ვალეში. რეგიონში არსებობს ხალხური მკურნალობის მდიდარი ტრადიციები. დღემდე აღინიშნება მრავალი სახალხო, რელიგიური და საერო დღესასწაული. მაგალითად, შოთაობა, ვარძიობა, ბერიკაობა, ელიობა და სხვ. რეგიონი გამორჩეულია საინტერესო ლეგენდებით, ზღაპრებით. მაგალითად, ფარავნის ტბის ლეგენდა, ლეგენდა თამარის წყაროზე. რეგიონი გამორჩეულია ეთნოგრაფიული თვალსაზრისითაც. ძირითად მოსახლეობას სომხური მოსახლეობა, დაახლოებით 95% შეადგენს (www.geostst.ge) ნინოწმინდის რამოდენიმე სოფელში ცხოვრობს რუსული მოსახლეობა, დაახლოებით 200 ოჯახი გორელოვკაში, სადაც განთავსებულია მათი ეთნოგრაფიული მუზეუმი.

სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების მიხედვით სამცხე-ჯავახეთის მიგრაციის პროცესი ყოველწლიურად იზრდება. სოფლის მოსახლეობა ყოველწლიურად საშუალოდ 1.3%-ით იკლებს. მაგალითად, 2018 წელს შედარებით 2019 წელს სოფლის მოსახლეობამ 1.8%-ით იკლო. 2017 წელს სამცხე-ჯავახეთში უმუშევრთა რაოდენობა 5.9 ათასიდან 2018 წელს 6.8 ათასამდე გაიზარდა. ამკარაა, რომ რეგიონში ამ მიმართულებით მდგომარეობა საგანგაშოა. არსებული პრობლემების მოგვარების ერთ-ერთ საშუალებად აგროტურიზმის განვითარების ხელისშეწყობა მიგვაჩნია იმის გათვალისწინებით, რომ უკვე არსებობს ანალოგიური პრობლემების მოგვარების ევროპული გამოცდილება.

ლიტერატურის ანალიზი. „აგროტურიზმი არის ბიზნესი, რომელსაც აწარმოებს ფერმერი ან რაწმის მფლობელი პროდუქციის პოპულარიზაციისა და დამატებითი შემოსავლის წყაროს მიღების მიზნით“ (Rohana, 2017).

თუ აგროტურიზმს განვიხილავთ როგორც სოფლის ტურიზმის ერთ-ერთ მიმართულებას შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ აგროტურიზმი კომბინირებული სახით მოიცავს დასვენების რამოდენიმე ტიპს: სასოფლო-სამეურნეო/აგროტურიზმი, სპორტული, კულინარიული, ეთნოგრაფიული, შემეცნებითი და სათავგადასავლო ტურიზმის სახეობას. შესაბამისად:

„ნებისმიერი დანიშნულების ადგილის, მათ შორის აგროტურისტული დანიშნულების ადგილის, მიმზიდველობა დამოკიდებულია ელემენტარულ ცვლადებზე და ფაქტორებზე, როგორიცაა ტურისტული პროდუქტის განვითარებისთვის აუცილებელი ძირითადი ელემენტები: განთავსება, ტურისტული დესტინაციის მიმზიდველობა, გარემო და

სოციალურ-კულტურული ელემენტები, ინფრასტრუქტურული ობიექტები; პოლიტიკური სტაბილურობა; ადგილობრივთა მონაწილეობა ტურიზმში; რეკლამა; მარკეტინგი; ინფორმაციული სისტემა. (Zunic, 2020, გვ. 111)

„აგროტურიზმი არის სოფლის განმტკიცების, იმპროვიზაციისა და აზროვნების, მდგრადი განვითარების ერთ-ერთი საუკეთესო გზა“. (Zunic, 2020, გვ. 115).

„კულინარიული ტურიზმი წარმოადგენს აგროტურიზმის ქვეჯგუფს, რომელიც ყურადღებას ამახვილებს მომზადებული საკვებისა და სასმელის მიღებასა და სიამოვნებაზე (ვახშამი და თეატრის პაკეტი; კულინარიული სკოლები და სემინარები; კვების ფესტივალები; ადგილობრივი პროდუქტების დაგემოვნება / ყიდვა; ცნობილი ბაზრები; ტურები: ღვინის ტური./ ტური ლუდის ქარხანაში). „(Zunic, 2020, გვ. 113)

„აგროტურიზმი განვითარებულია მეღვინეობის რეგიონებში, მაგალითად, იტალიასა და ესპანეთში. ამერიკაში აგროტურიზმი ფართოდ არის გავრცელებული და მოიცავს ნებისმიერ ფერმას, რომელიც ღიაა საზოგადოებისთვის წელიწადის განმავლობაში“. (Zunic, 2020, გვ. 111)

„ნებისმიერი ტური საქართველოში მოიცავს ტრადიციულ ღვინის დეგუსტაციას მარანში, რომელსაც თან ახლავს ქართული ტრადიციული სუფრა თამადასთან (სადღეგრძელოს ოსტატი). ამიტომ სუფრა (დღესასწაული) საქართველოში ტრადიციული ღონისძიებაა, რომელშიც სტუმრები მონაწილეობენ როგორც მაყურებლები, ასევე მონაწილეები“. (Vasadze&Baqanidze 2020, გვ. 28). შესაბამისად, სუფრა შეიძლება განისაზღვროს როგორც ადგილობრივი საზოგადოების ბაზაზე დაფუძნებული ღონისძიება (სპეციალურად შექმნილი/დაგეგმილი ვიზიტორებისთვის), რომელიც შედგება ოთხი ავთენტური კულტურული ელემენტისგან: გასტრონომია (საკვები და ღვინო), ფოლკლორი და დანიშნული/არჩეული სადღეგრძელოების ოსტატი (ღონისძიების დირიჟორი/თამადა); ღონისძიება, სადაც ტურისტები შეიძლება იყვნენ არა მხოლოდ მაყურებლები, არამედ ღონისძიების მონაწილეებიც. (Vasadze & Baqanidze, 2020).

ვან დერ პლოგისა და სხვ. აზრით (2000) სოფლის მეურნეობა, სხვა საქმიანობებთან ერთად, გახდა საყოველთაოდ მიღებული საარსებო სტრატეგია სოფლის ოჯახებისთვის, რაც მათ საშუალებას აძლევს, საუკეთესოდ გამოიყენონ სოფლის მეურნეობისა და შრომის ბაზრის მიერ შემოთავაზებული მრავალჯერადი შესაძლებლობები.

კვლევა და შედეგები. სამცხე-ჯავახეთში აგროტურიზმის განვითარების პოტენციალის გამოსაკვლევად ჩატარდა რაოდენობრივი კვლევა აგროტურისტული სეგმენტების ჩართულობით: საოჯახო სასტუმროები(25),

სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივები (39) და ღვინის მარნები (3). კვლევა მოიცავდა ელექტრონულ გამოკითხვას წინასწარ შემუშავებული კითხვარის ფორმის მიხედვით. კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 67 რესპონდენტმა.

კითხვარში დასმული შეკითხვები ეხებოდა რეგიონის უპირატესობებს აგროტურისტული მიმართულებით. განსაკუთრებული ინტერესი გამოიჩინეს სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებმა, რომელთა რიცხვი რეგიონში საკმოდ შთამბეჭდავია (185).

კვლევის პროცესში გამოიკვეთა, რომ გამოკითხული 39 სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივიდან 78.5% გამოხატავს მზაობას მონაწილეობა მიიღოს ტურისტებისათვის დაგეგმილ სასოფლო-სამეურნეო აქტივობებში. იგივე კოოპერატივების უმეტესი ნაწილი (43%) გეგმავს განთავსების საშუალებების განვითარების შესაძლებლობას.

კვლევამ გვიჩვენა, რომ რეგიონში აგროტურიზმის განვითარების მთავარი შემაფერხებელი ფაქტორია ადგილობრივი მოსახლეობის არასაკმარისი ცოდნა ამ მიმართულებით.

კვლევის შედეგებმა აჩვენა, რომ საჭიროა:

- რეგიონის ბუნებრივი და კულტურული რესურსების გამოყენება/წარმოჩინება
- დარგის შესახებ ადგილობრივთა ცნობიერების ამაღლება
- რეგიონის უზრუნველყოფა შესაბამისი ინფრასტრუქტურით
- სამცხე-ჯავახეთის, როგორც უნიკალური აგროტურისტული რეგიონის გამოფენებზე წარდგენა
- ახალი, განსხვავებული აგროტურისტული პროდუქტის შეთავაზება
- საოჯახო სასტუმროების განვითარება

დასკვნა. ლიტერატურის ანალიზისა და კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე რეგიონის ადგილობრივი მოსახლეობის აგროტურიზმში ჩართულობის შესაძლებლობათა ალგორითმი გამოიხატება შემდეგ აქტივობებში:

1. ძირითადი/კლასიკური აქტივობა (AGT) = სასოფლო-სამეურნეო მეურნეობა/კოოპერატივი(F) + საოჯახო სასტუმრო (H)

$$AGT=F+H$$

2. არჩევითი/დამატებითი აქტივობა (Alt) = ღვინის მარანი/გასტრონომია (VG) / ხალხური რეწვის მასტერკლასი (LC)/ ჰობი (Hob) და სხვ. აქტივობები (N)

$$Alt= (VG+ LC+ Hob + N)$$

შესაბამისად, აგროტურიზმის აქტივობათა ნაკრებმა შესაძლოა მოიცვას როგორც კლასიკური/ძირითადი აქტივობა, ასევე დამატებითი/ არჩევითი აქტივობები:

$$AGT= (F+H) + (Alt)$$

აგროტურიზმი ქვეყნის ეკონომიკური სტაბილურობის, სოფლის მეურნეობის განვითარების, ადგილობრივი მოსახლეობისთვის დამატებითი შემოსავლის წყაროს შექმნის, კეთილდღეობის ამაღლების და მიგრაციის დაძლევის საუკეთესო საშუალებაა. აგროტურიზმი „ხელს უწყობს ეკონომიკურ და სოციალურ განვითარებას, რაც მისაღებაა ადგილობრივი საზოგადოებისთვის“ (Rohana, 2017). ამ და ბევრი სხვა ფაქტორის გათვალისწინებით მიზანშეწონილია შემუშავდეს აგროტურიზმის რეგიონული პოლიტიკა სტრატეგიული მიზნებისა და ამოცანების გათვალისწინებით, ადგილობრივი მოსახლეობის ჩართულობით და ევროპული გამოცდილების გაზიარებით, რადგან „ადგილობრივი თემებისათვის ინვესტიცია და სარგებელი ძალზე მნიშვნელოვანია“ (Rohana, 2017).

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს ტურიზმის სტრატეგია 2025, თბილისი, 2015
2. დუნდუა თამაზ, ხარტიშვილი ლელა, სამცხე-ჯავახეთის გზამკვლევი, ასოციაცია „ელკანა“, თბილისი, 2012
3. Inskeep E. Tourism Planning: an Integrated and Sustainable Development Approach, 1st Edition Wiley, 1991
4. Rohana P Mahaliyanaarachchi, Agri Tourism Segment of Rural Tourism. Department of Agribusiness Management, Department of Agricultural Sciences, Sabaragamuwa University of Sri Lanka Belihuloya. 70140 Sri Lanka, 2017.
5. Van Der Ploeg J.D, Renting H, Brunori G, Knickel K, Mannion J, Marsden K, Kees de Roest, Gusman E.S, & Ventura F *Rural Development: From Practices and Policies towards Theory*, Published by Blackwell Publishers, 108 Cowley Road, Oxford OX4 1JF, UK350 Main Street, Malden, MA02148, USA Sociologia Ruralis, Vol 40, Number 4, October 2000 © European Society for Rural Sociology ISSN 0038-0199
6. Vasadze M., Baqanidze T. “Georgian Supra – Traditional Approach to Tourism Social Sustainability”. WEB of Scollars ISSN 2518 -167X, RS Global, 3(45) , March 2020, DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_wos/31032020/7004
7. Zunic L., *The impact of agritourism on sustainable development of Bosnia and Herzegovina*. Available from: [https://www.researchgate.net/publication/268289486 THE IMPACT OF AGRITOURISM ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF BOSNIA AND HERZEGOVINA](https://www.researchgate.net/publication/268289486_THE_IMPACT_OF_AGRITOURISM_ON_SUSTAINABLE_DEVELOPMENT_OF_BOSNIA_AND_HERZEGOVINA) [accessed Sep 04 2020]. pp.109-120
8. Слинкова О. К. Агротуризм в системе мирового туристского рынка. Научный результат Технологии бизнеса и сервиса. НИУ БелГУ, 2017. Стр. 75
9. www.apa.ge
10. www.geostat.ge